

**RASSOMLIKDA RANG UYG‘UNLIGI VA KOMPOZITSIYA
TAMOYILLARI**

Orifjonova Marjona Sherzod qizi Namangan davlat universiteti
San'at va sport fakulteti Rangtasvir (Dastgohli) yo‘nalishi 3-kurs
talabasi

E-mail: marjonaoripjonova@gmail.com

ANNOTATSIYA. *Ushbu maqolada rassomlik san'atida rang uyg'unligi va kompozitsiya tamoyillarining o'zaro aloqadorligi tahlil qilinadi. Rang uyg'unligi badiiy asarning hissiy va estetik ta'sirini oshiruvchi muhim omil sifatida qaraladi. Maqolada ranglarning psixologik ta'siri, issiq va sovuq ranglarning o'zaro nisbatlari, kontrastlik va muvozanat tamoyillari haqida fikr yuritiladi. Shuningdek, kompozitsiyaning asosiy qoidalari — markaz, ritm, proporsiya va simmetriya kabi elementlar rang uyg'unligi bilan birgalikda san'at asarining badiiy qiymatini belgilovchi mezon sifatida tahlil etiladi. Tadqiqot davomida Sharq va G'arb rassomligidagi rang yechimlari, zamonaviy san'atda kompozitsion yondashuvlar ham solishtirilib o'rganilgan. Maqola natijalari rang tasvir yo'nalishida tahsil olayotgan talabalar hamda amaliy rassomlar uchun nazariy va amaliy ahamiyatga ega.*

KALIT SO‘ZLAR: *Rassomlik, rang uyg'unligi, kompozitsiya, rang psixologiyasi, kontrast, proporsiya, simmetriya, ritm, estetik ta'sir, badiiy ifoda.*

Kirish

Rassomlik san'ati insoniyat tafakkuri, hissiyotlari va ruhiyatining eng go'zal ifodalaridan biridir. Har bir san'at asarida g'oya, rang, shakl, chiziq, yorug'lik va fazoviylik kabi elementlar uyg'unlashib, o'ziga xos badiiy tuyg'u hosil qiladi. Rassom o'z asarida nafaqat tashqi dunyoni, balki ichki kechinmalarini ham tasvirlaydi. Shu jarayonda rang uyg'unligi va kompozitsiya tamoyillari uning ijodiy ifodasida asosiy rol o'ynaydi. Rang — bu nafaqat tabiat hodisasi, balki hissiyotning tili, san'atning jonidir. Kompozitsiya esa tasvir elementlarini uyg'un tartibga solish

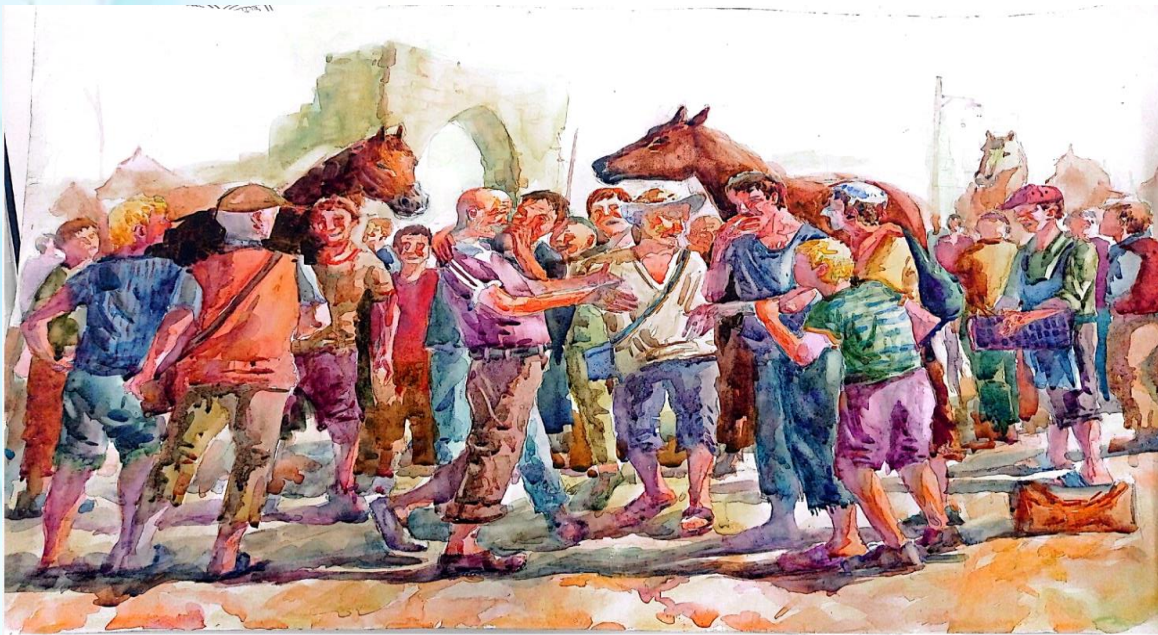

orqali asarning mazmunini yanada to'liq ochadi. Har ikki tushuncha bir-biridan ajralmas holda mavjud bo'lib, rassomlik san'atining badiiy kuchini belgilaydi. Maqolada rang uyg'unligining nazariy asoslari, ularning psixologik va estetik ta'siri, kompozitsiya tamoyillari hamda bu ikki unsur o'rtasidagi o'zaro aloqadorlik tahlil qilinadi.

Rangning san'atdagi ahamiyati. Rang — bu ko'rish orqali seziladigan, ammo yurak va ong bilan his etiladigan san'at unsuri. U inson ruhiyatiga to'g'ridan-to'g'ri ta'sir ko'rsatadi, kayfiyatni o'zgartiradi, hayajon uyg'otadi, tinchlantiradi yoki ilhom beradi. Rassomlar uchun rang bu — so'zsiz tildir. Masalan, issiq ranglar (qizil, sariq, to'q sariq) harorat, energiya va quvonch tuyg'usini uyg'otsa, sovuq ranglar (ko'k, havo rang, yashil) tinchlik, osoyishtalik va mulohazalilik kayfiyatini beradi. Shu bois, har bir rang tanlovi tasvirning hissiy ifodasini aniqlaydi. Sharq rassomlik an'analarida ranglar ramziy ma'noga ega bo'lgan: ko'k osmon va ruhiyatni, yashil hayot va tabiatni, qizil esa hayotiy kuch va muhabbatni bildirgan. Rang uyg'unligi tushunchasi. Rang uyg'unligi — bu ranglarning o'zaro mutanosibliigi, ularning bir-birini to'ldirishi orqali badiiy yaxlitlik hosil qilinishi jarayonidir. Boshqacha aytganda, bu kolorit san'ati. Rassom rang uyg'unligi orqali asarning umumiy kayfiyatini, dinamikasini va ifoda kuchini belgilaydi.

Rang uyg'unligi ikki turda bo'ladi: **Tabiiy uyg'unlik** – tabiatdagi ranglar muvozanatidan ilhomlanish (masalan, quyosh botishidagi oltin rang, osmon va dengiz ohanglari). **Badiiy uyg'unlik** – rassomning ijodiy fikrlashi natijasida yaratilgan sun'iy uyg'unlik (masalan, ekspressionist asarlarda kontrastli ranglar uyg'unligi). Rang uyg'unligining turlari. Rang uyg'unligining turli nazariy shakllari mavjud: Analogik uyg'unlik – yaqin spektrdagi ranglarning uyg'unligi (masalan, ko'k, havo rang, yashil). Komplementar uyg'unlik – qarama-qarshi ranglarning uyg'unligi (masalan, qizil va yashil, sariq va ko'k). Monoxrom uyg'unlik – bitta rangning turli ohanglaridan iborat uyg'unlik. Triadik uyg'unlik – uchta rang oralig'ida muvozanat yaratish (masalan, qizil–sariq–ko'k). Polixrom uyg'unlik – ko'p ranglar ishtirokidagi dekorativ uyg'unlik. Bu uyg'unlik turlari rassomga turli kayfiyat va hissiy ifoda yaratish imkonini beradi. **Ranglarning psixologik ta'siri.**

Psixologlar va san'atshunoslar isbotlaganidek, rang inson hissiyotlariga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Qizil – ehtiros, jasorat va energiya ramzi. Sariq – quvonch, ilqlik, quyosh timsoli. Ko'k – tinchlik, orom va sadoqat. Yashil – tabiat, yangilanish va uyg'onish belgisi. Qora – sirli, dramatik kayfiyat ifodasi. Oq – poklik, tinchlik, musaffolik timsoli. Buyuk rassomlar bu ta'sir kuchini chuqur o'rganib, asarlarida psixologik uyg'unlik yaratganlar. Masalan, Van Gog o'z asarlarida sariq va to'q ko'k kontrasti orqali ruhiy holatni kuchaytirgan. Kompozitsiyaning mohiyati Kompozitsiya – bu asardagi barcha elementlarning yagona badiiy tartibda joylashtirilishidir. U tomoshabinni asar markaziga yo'naltiradi, g'oyaning ochilishini ta'minlaydi. Rassom har bir detalni joylashtirayotganda, ko'rish markazi, ritm, proporsiya va muvozanatni hisobga oladi.

1-rasm. Tarixiy kompozitsiya, muallif: Orifjonova Marjona.

Asosiy kompozitsion tamoyillar: Muvozanat – og'irlik va engillikning badiiy nisbati. Ritm – elementlarning takrorlanishi orqali harakat ifodasi. Proporsiya – shakllar o'lchamining o'zaro mutanosibligi. Markazlashtirish – diqqatni asarning asosiy qismiga yo'naltirish. Kontrast – shakl yoki ranglar o'rtasidagi qarama-qarshilik orqali dinamika yaratish. Rang va kompozitsiyaning o'zaro bog'liqligi. Rang uyg'unligi va kompozitsiya o'zaro ajralmas tushunchalardir. Rang kompozitsiyani jonlantiradi, unga chuqurlik va his-tuyg'u bag'ishlaydi. Agar kompozitsiya tuzilmasi to'g'ri, ammo rang uyg'unligi zaif bo'lsa, asar hissiy kuchini

yo‘qotadi. Masalan, Kamoliddin Behzodning “Yusuf va Zulayho” miniatyurasida rang uyg‘unligi va kompozitsiya mukammal uyg‘unlashgan: har bir rang hissiy mazmun bilan tanlangan, har bir detal markaziy g‘oyani to‘ldiradi. Rang uyg‘unligi va kompozitsiyada milliylik. O‘zbek rassomlik san’ati tarixida milliy rang uyg‘unligi alohida o‘rin tutadi. Tabiat manzaralari, xalq liboslari, me’moriy bezaklar, gilam naqshlari — barchasi milliy kolorit manbai bo‘lgan. Masalan, Raxim Ahmedov, Chingiz Ahmarov, Rauf Tursunov kabi rassomlar o‘z asarlarida milliy rang uyg‘unligini saqlagan holda zamonaviy kompozitsion yechimlarni yaratganlar. Zamonaviy rassomlikda rang va kompozitsiya. Bugungi kunda digital art, grafika, dizayn va zamonaviy multimedia san’atida ham rang va kompozitsiya tamoyillari muhim ahamiyat kasb etadi. Rassomlar Adobe Photoshop, Illustrator yoki Procreate kabi dasturlarda ham an’anaviy kompozitsion qonuniyatlarga amal qiladilar. Raqamli san’atda rang uyg‘unligi algoritmik ravishda aniqlansa-da, badiiy sezgi va insoniy hissiyot baribir yetakchi rolni o‘ynaydi. Rang uyg‘unligini o‘rgatishning ta’limiy ahamiyati. Rang uyg‘unligini o‘rgatish rassomlik ta’limining markaziy yo‘nalishlaridan biridir. O‘quvchilar ranglar o‘zaro ta’sirini, kontrast va issiqlik sovuqlik nisbatini amaliy mashg‘ulotlar orqali o‘rganadilar. Shu jarayonda ularning estetik didi, tasviriy tafakkuri va ijodiy mushohadasi shakllanadi. Kompozitsiyani o‘rgatish esa ularning fikrlash tartibini, mantiqiy tuzilmani ko‘rish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu ikki yo‘nalish birgalikda yosh rassomni mustaqil ijodga tayyorlaydi.

Xulosa

Rassomlik san’atida rang uyg‘unligi va kompozitsiya — bu ikki “qanot”dir. Rang asarga jon, hissiyot va kayfiyat baxsh etadi, kompozitsiya esa unga tartib, uyg‘unlik va mazmun beradi. Ular birgalikda asarning estetik va ma’naviy ta’sir kuchini belgilaydi. Rang uyg‘unligini chuqur bilgan rassom nafaqat chiroyli tasvir yaratadi, balki tomoshabinning ruhiga ta’sir etuvchi, o‘ylantiruvchi, his uyg‘otuvchi asar yaratadi. Shu bois, har bir san’at maktabi va rassomlik ta’limida rangshunoslik va kompozitsiya tamoyillariga alohida e’tibor qaratish zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ismoilov, R. Rangshunoslik asoslari. — Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
2. Jalilov, M. Tasviriy san’at nazariyasi. — Namangan: NDPI nashriyoti, 2020.
3. Karimova, D. Rassomlikda kompozitsiya tamoyillari. — Toshkent, 2021.
4. Abduqodirov, F. Tasviriy san’atda rang va kompozitsiya uyg‘unligi. — Samarqand, 2018.
5. Bobomurodov, A. San’at va estetik tafakkur. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2018.
6. Leonardo da Vinci. Traktat o jivopisi. — Moskva: Iskusstvo, 1973.
7. Kandinskiy, V. O duxovnom v iskusstve. — Moskva: Iskusstvo, 1992.
8. Chingiz Ahmarov ijodi bo‘yicha tahliliy maqolalar to‘plami. — T., 2015.